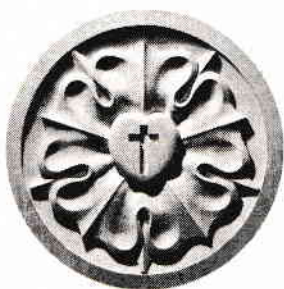

Martin Luther

↔ Scrieri ↔

volumul I

Traducere, biografie și note
de Petru Forna
Introduceri și tabel cronologic
de Daniel Zikeli

Cuprins

Schiță biografică – Martin Luther (1483–1546)	11
Tabel cronologic	69
Introducere – Martin Luther și Reforma	87
Cele 95 de teze	
Introducere	120
Tezele	123
Despre libertatea creștinului	
Introducere	137
Scrisoare deschisă Papei Leon al X-lea	141
Lucrarea	153
Despre robia babiloniană a bisericii	
Introducere	181
Lucrarea	185
Către nobilimea germană	
Introducere	251
Lucrarea	255

Schiță biografică

Martin Luther (1483–1546)

Cu siguranță că Martin Luther nu este doar cel care a pus temelia protestantismului, așa cum îl cunoaște o lume întreagă, ceea ce s-a petrecut la scurtă vreme după afișarea celor 95 de teze. El este în același timp – după Walther von der Vogelweide (c. 1170–1230) și înainte de Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) – cel de-al doilea pilon al culturii și civilizației germane. Desigur, categoriile sînt labile; vor fi existînd mulți care să considere alte personalități ca „etape“ într-o lume de limbă germană atît de densă și bine populată de aproape două mii de ani.

Pentru autorul acestor rînduri a fost o mare bucurie și cinste de a-l aduce pe Martin Luther în apropierea cititorului în limba română. Ca germanist, ca profesor universitar, ocupîndu-mă de peste patru decenii de istoria limbii germane și literatura germană veche și medie, faptul că am putut traduce unele dintre scrierile lui Luther a constituit mult mai mult decît un contract oarecare între o editură și un tălmăcitor. Traducerea unor scrieri ale lui Martin Luther în limba română o consider încununarea unei îndelungate activități de traducător, chiar dacă acestei tălmăciri – din rațiuni obiective și subiective – i se pot aduce observații, ba chiar critici. Pe acestea le accept cu deschis spirit filologic, îndemnîndu-i pe cei care mi le aduc, așa cum spune Luther, „să facă ei mai bine treaba decît am făcut-o eu“.

În cele ce urmează doresc să prezint sumar viața, creația, activitatea și opera lui Martin Luther. Nu am nici o pretenție de originalitate.

Nici n-aș avea cum. Ele sînt atît de cunoscute în alte părți, încît o asemenea prezentare s-ar dovedi inutilă. Totuși, poate că cititorului în limba română ele îi vor fi de folos. Voi încerca să mă feresc de interpretări, prezentînd faptele nude. De altfel, Luther nici nu are nevoie să fie interpretat. Cel care-l citește va înțelege mai bine decît din orice fel de interpretare ce a însemnat și înseamnă Luther ca om și teolog, ca trup și spirit, ca făptură trecătoare și nemuritoare, în trecut, acum și mereu.

* * *

Martin Luther s-a născut în orășelul minier Eisleben, la 10 noiembrie 1483, deci de Sfîntul Martin, acel sfînt cucernic care și-a împărțit haina, din milă creștinească, cu un cerșetor care tremura de frig. Era obiceiul ca cei născuți în zilele de praznic să poarte numele patronului acelei zile.

Tatăl lui se chema Hans Luder, iar mama lui Margareta. Deși familia avea o gospodărie așezată într-un sat din Turingia, aceasta urma, conform tradiției, să rămînă în stăpînirea celui mai mic dintre fii. Este motivul pentru care tatăl lui Martin a hotărît să înceapă o nouă viață, ca miner, la Eisleben. Nu era ușor, mai ales că peste mica așezare se ridica amenințătoare cetatea Mansfeld, cu nobilii care o stăpîneau și față de care trebuia mereu arătată o supunere totală. Dar mai era și un motiv special: acela că tatăl lui Luther a rămas întreaga sa viață țaran, cu tot ceea ce implică această apartenență. Luther însuși mărturisește că el este copil de țaran, că străbunicul, bunicul și tatăl său au fost adevărați țărani, chiar dacă tatăl s-a făcut miner.

Dar cu venirea pe lume a lui Martin, greutățile familiei Luder cresc, căci norocul nu răsare pe loc. E greu să prinzi rădăcini într-un loc străin, așa că după un an, familia se mută chiar la Mansfeld. Aici se pare că soarta îi este mai binevoitoare, căci Hans poate deveni unul dintre mulții administratori ai minelor conților din Mansfeld. Desigur, obligațiile față de proprietar sînt enorme, dar familia poate trăi bine din ceea ce-i rămîne. Nu trebuie să ne imaginăm însă că în casa lui Hans Luder ar fi domnit belșugul, mai ales că Martin mai avea trei frați și patru surori, așa că prima grijă a părinților era aceea de a le asigura acestora hrana zilnică. Martin crește într-o familie în care

ordinea, severitatea și cruțarea ajungeau la cote greu de imaginat azi. Martin Luther își aduce aminte la anii maturității că mama sa l-a bătut pînă la sînge pentru că șterpelise o nucă. Nu-i de mirare, așadar, că Martin era un copil liniștit, ba chiar timid.

Din ceea ce se știe, se pare că tatăl lui Martin era un om chibzuit și practic, pe cînd mama sa era, așa cum se întîmpla pe acea vreme, cu totul dedată superstițiilor. Pe lîngă poveștile îngrozitoare pe care le spunea copiilor, putea crede că unul dintre copiii care-i murise își datora decesul vrăjilor vecinei rele. Iar cînd aceasta a fost găsită moartă pe cîmp, mama lui Luther are marea satisfacție de a constata că Satana și-a mai chemat la sine o slujitoare. Dar n-o să ne mirăm de Margarethe Luder, cînd pînă și Papa Inocențiu al VIII-lea emitea la 1484 bula *Summis desiderantes*, în care se scrie că în anumite părți din Germania Superioară, precum și în provincii, orașe, sate, localități și episcopii de pe lîngă Köln, Mainz, Trier, Salzburg și Bremen, foarte multe persoane de amîndouă sexele, decăzînd din religia catolică, au legături trupești cu Diavolul. Ca să nici nu mai pomenim de scrierea celor doi dominicani din Köln, intitulată *Malleus maleficarum* și apărută în anul 1489, considerată secole de-a rîndul lucrare „standard“ a tuturor celor care le judecau pe „vrăjitoare“. De altfel, nici Martin Luther n-a negat nicicînd existența vrăjitoarelor și a Diavolului, căci aceasta ar fi însemnat să te îndoiești de Dumnezeu. Totuși, din istorisirile mamei sale, adeseori primitive și simpliste, Martin a învățat și cum să vorbești pentru ca lumea să te înțeleagă. Și tocmai acest lucru constituie unul dintre pilonii succesului său de mai tîrziu.

În casa lui Hans Luder nu se punea problema contestării Bisericii Catolice. Ea este pentru familie veșnică și imuabilă, toți făcînd ceea ce se obișnuiește, dar fără exagerări, căci viața de toate zilele pune destule probleme. Întreaga sa viață, Martin Luther a rămas legat de ceea ce a trăit în casa părintească, propovăduind virtuțile de bază ale traiului casnic: muncă, cinste, cruțare și supunere.

În primăvara anului 1488, la doar patru ani și jumătate, micul Martin merge la școala comunală din Mansfeld, deprinzînd acolo ceea ce se învața pe atunci și încercînd să reziste sistemelor absurde și crude de educație. Dar în 1497, tatăl său se decide să-l trimită la o școală din Magdeburg, fie doar și din dorința ca fiul său să aparțină,

prin instrucție, păturii sociale căreia el nu-i aparținea. Iar la Magdeburg lumea a căpătat altă dimensiune pentru Martin. Orașul era pe acea vreme mult mai populat și mai important decît alte așezări, ca Paris sau Köln. Comerțul și meșteșugurile erau în floare. Ceea ce cîndva fusese socotit barbar, devenise cult și subtil, după cum se exprimă Sebastian Franck într-una dintre opere sale. La Magdeburg, Luther frecventează școala „Fraților vieții în comun“ (*Brüder des gemeinsamen Lebens, Brüder vom guten Willen*, pe latinește: *fratres communis vitae, fratres bonae voluntatis, fratres devoti* sau *Hieronymici* și *Gregorieni*, după patronii ordinului), o frăție în care clericii și laicii stau alături, fără să fi depus vreun jurămînt. Școala se bucură de un bun renume, cu toate că Ordinul călugărilor cerșetori, care-și avea aici sediul, o privește cu suspiciune, ca pe o concurență redutabilă.

Deși Luther petrece la această școală doar un an, pe lîngă cunoștințele pe care le-a dobîndit, două sînt evenimentele care-l marchează pînă la sfîrșitul vieții. Primul este acela că principele de Anhalt, el însuși călugăr cerșetor, străbate străzile orașului cu umilință, desculț și autoflagelat, cărînd ceea ce căpătase de pomană și punîndu-i astfel pe cei care se îmbogățiseră și-și dădeau aere, într-o proastă lumină. Cel de-al doilea este sărbătorirea din septembrie a patroanei orașului.¹ Luther nu mai văzuse și nici nu-și putea imagina o asemenea imensitate de oameni, cu toții participînd cu evlavie la eveniment.

Dar tatăl lui Luther are și unele probleme materiale, așa că Martin petrece doar un an la Magdeburg. Puțin mai tîrziu, tatăl său îl trimite să studieze la Eisenach, unde familia sa avea rude.

Eisenach își pierduse din strălucire, mai ales că landgraful de Turingia nu mai aveau importanța pe care o avuseseră cîndva. Clădirile se degradează, lăsînd în urma lor ruine și terenuri virane. În piața centrală se află Biserica Sfîntul Gheorghe, dar fără turnuri, împrejmuțată de un zid înalt și gata să se prăbușească.

---

¹Magdeburg înseamnă în limba germană „Orașul Sfintei Fecioare“, la 8 septembrie fiind sărbătorită cu mare fast Sfînta Marie Mică, adică ziua nașterii Sfintei Fecioare.

Aici își petrece Martin Luther următorii trei ani. Va păstra întreaga viață o bună amintire școlii de la Eisenach și profesorilor pe care i-a avut. Rudele la care locuiește abia își duc traiul. Așa că face și el ca și colegii săi: merge de la o poartă la alta și cerșește, cîntă prin biserică și pe la case pentru un codru de piine. Datorită vocii sale frumoase, își găsește adăpost și hrană la familia comerciantului Heinrich Schalbe. Pe unul dintre fiii familiei îl și meditează, rămînînd surprins că se poate trăi și altfel decît sub semnul sărăciei și al cruțării pe care le cunoștea din casa părintească. Familia Schalbe este socotită ca una dintre cele mai cucernice din oraș. Stăpînul casei este atît de supus Ordinului franciscan, încît Luther îl va numi în amintirile sale „servitor și rob“ al acestor călugări. Luther nu cunoscuse pînă atunci acest fel de religiozitate. Poate că și această experiență să fi jucat un rol în hotărîrea pe care a luat-o mai tîrziu: aceea de a deveni călugăr. Și este cît se poate de probabil ca Martin să fi văzut prin tîrguri exemplare din creația grafică a lui Albrecht Dürer, mai ales „Cavalerii Apocalipsei“, care reprezentau ciuma, foametea, războiul și moartea. Căii pe care-i călăreau frămîntau pămîntul sub copite, zdrobindu-i pe oameni. Dar cei patru cavaleri însemnau o dată cu sfîrșitul și un nou început, așa cum spun și cuvintele Sfintei Scripturi.

Noile experiențe de la Eisenach, combinate cu ceea ce Luther știa mai de înainte, îi marchează personalitatea. El se simte copleșit de ceea ce a văzut și trăit la Eisenach, dar nu poate uita felul modest, cinstit și tradițional în care a fost crescut.

În anul 1501 Luther începe să studieze la universitatea din Erfurt. Acest oraș, aflat la răspîntia unor mari drumuri comerciale, reprezenta pe atunci, ca importanță și mărime, al șaselea oraș al imperiului. Stăpîn lumesc și spiritual al orașului era pe acea vreme arhiepiscopul de Mainz, el împărțindu-și puterea cu patronul Saxoniei-Palatinat, ca urmare a nenumăratelor dispute pentru a obține independența orașului. În orașul înfloritor se află douăzeci și două de mînăstiri, mai mult de douăzeci de biserici, treizeci și șase de capele, cărora li se adaugă șase biserici aparținînd spitalelor. În mijlocul orașului se ridică domul și Biserica Sfîntului Severin, constituind o asemenea unitate, încît Erfurt este numit „mica Romă“. Erfurt trăiește dintr-un comerț diversificat. Există, totuși, o mare

primejdie. Dacă principele elector al Turingiei închide drumurile spre și de la Erfurt, orașul este ca mort. Așa că orașul încearcă să-și câștige independența, ridicându-se deasupra fricțiunilor dintre Saxonia și Mainz. Deci, atunci când Luther își începe studiile, la Erfurt domnește o atmosferă încărcată.

Universitatea din Erfurt se bucură de o foarte bună reputație. Mai mult de 2000 de studenți se află aici, în momentul în care Luther își începe studiile la această universitate. Poate că acesta a fost și motivul pentru care tatăl lui Luther s-a hotărât pentru Erfurt, nu pentru Leipzig, care se afla mai aproape.

Viața la universitatea din Erfurt nu este dintre cele mai ușoare. Se promovau principii prin care studenților li se impunea, prin educație, un mod de viață care să-i deosebească de vulg: citeai doar ceea ce-ți era permis, te îmbrăcai așa cum cerea regulamentul, te culcai la opt seara și te sculai la patru dimineața etc., iar dacă nu respectai aceste reguli – pe lângă multe altele – riscai să fii exclus de la această instituție. Luther este înscris pentru următorul semestru. Și astăzi se mai poate citi în documentele universității: „*Martinus Ludher ex Mansfeld.*“

Martin Luther, atît de sensibil, își începe studiile universitare prin audierea și promovarea examenelor în ceea ce se numea „cele șapte arte liberale“: gramatică, dialectică, retorică, aritmetică, geometrie, muzică și astronomie. Trebuie să presupunem că Martin și-a însușit temeinic ceea ce i s-a predat. Altfel n-ar fi explicabilă repulsia pe care a simțit-o ulterior față de alchimie și astrologie.

Ca la toate universitățile din acea vreme, și la cea din Erfurt planurile de învățămînt erau stăpînite de scolastică. Luther urmează așa-zisa cale modernă a franciscanului englez William de Occam. Este o variantă a scolasticii care-i va influența evoluția. Căci din aceasta s-a dezvoltat nominalismul lui Occam. El a despărțit credința și cunoașterea, rațiunea și starea de extaz. Fără să lezeze credința, el a deschis drumul spre cercetarea științifică. În unele privințe, Luther se abate de la această concepție. Căci dacă Occam dă învățătură că omul este în stare să îndeplinească poruncile Domnului din propria-i putere și prin voința lui, Luther este de părere că omul este lipsit de libertate prin păcatul primordial, așa că poate fi mîntuit doar prin îndurarea

Domnului. În alte privințe însă, Luther a rămas pentru întreaga sa viață un adept al lui Occam, argumentînd că este imposibil să explici tainele credinței prin rațiune.

În același timp se face simțită în universitățile din Europa și o altă mișcare, ostilă scolasticii, aceea a umanismului. Această mișcare pornește din Italia și — fără să se opună fațăș dogmelor — proclamă că nu Dumnezeu este sîmburele existenței, ci omul cult și creator. Această mișcare a ajuns repede în Germania, unde s-a limitat la o reformă în privința sistemului de învățămînt. Deviza umanistilor germani este *ad fontes*, adică să se recurgă la izvoare. Așa că învățătura nu mai era luată din Biblie și din scrierile Sfinților Părinți, ci din ceea ce lăsase moștenire cultura antică. Aceasta însemna un început de luptă împotriva papalității.

Mai trebuie pomenit un fapt de importanță capitală: la mijlocul secolului al XV-lea, Johann Gensfleisch zu Gutenberg inventează tiparul cu litere mobile, așa că nu mai era nevoie de o muncă anevoioasă pentru a copia cărțile, ba acestea puteau fi obținute în oricîte exemplare la un preț accesibil. Monopolul mînaștirilor în domeniul producerii de carte este desființat, dîndu-se în mîna celor care doreau să lupte împotriva acestui privilegiu o armă puternică și de nebiruit. Deși această descoperire a avut un rol hotărîtor în răspîndirea ideilor ulterioare ale sale și cu toate că umanismul ar fi fost normal să-l influențeze, Luther i-a rămas fidel lui Occam.

Luther se dovedește a fi un student deosebit de bun, inteligent și zelos. Se face remarcat în special datorită spiritului său polemic și plăcerii cu care studia. În 1502 Luther absolvă cu succes bacalaureatul în cele șapte arte liberale. Dar lui i se pare că nu este destul, așa că-și continuă studiile, scopul fiindu-i obținerea titlului de *magister*. Numai că trebuie, în paralel, să țină cursuri și seminarii la universitate.

Este puțin probabil ca Luther să fi fost în relații cu Doctor Faustus, care se afla pe acea vreme la Erfurt, deși îl pomenește în unele dintre scrierile sale. Dar a știut — și nici nu se putea altfel — despre amplele mișcări țărănești, cunoscute ca Războiul țărănesc, care se petreceau chiar în acea vreme. Împilarea ajunsese la o asemenea cotă, încît un nenorocit de țaran care prinsese în rîul

contelui Eppenstein un rac, fusese condamnat la moarte și executat pentru „încălcarea proprietății“. Mișcarea se desfășura cu fațete și intensități diferite pe tot teritoriul Germaniei, simbolul ei fiind opinea, săraca încălțare a celor umiliți și obidiți. Desigur, nu doar în Germania situația țăranilor era insuportabilă, dar aici ea a căpătat un aspect de revoltă globală, spre deosebire de alte părți, unde împotriva se limita la acțiuni sporadice și necoordonate. Este inutil să mai pomenim că împăratul Maximilian, în care țăranii își puseseră atâtea speranțe, le-a trădat interesul, ordonând ca toți cei care împliniseră 16 ani atunci când depuseseră „jurământul opincii“ să fie tăiați în patru, iar conducătorii revoltei să fie uciși fiind legați de cozile unor cai mînați apoi la goană.

În anul 1505 Luther își dă examenul de magistru. Este un eveniment de asemenea amploare, chiar și pentru familia sa, încît tatăl lui i se adresează de acum cu „dumneata“. Numai că în viața lui Luther începe o criză. Era vremea morții în masă, mai ales din cauza ciumei, iar Luther se întreabă mereu dacă a făcut și face destul pentru a merita îndurarea Domnului. În această precară situație psihică își începe studiile de drept. Dar peste tot în oraș bîntuie ciurma. Focuri mari încearcă să curețe aerul. Nu se mai aud decît clopotele pentru morți și murmuralele celor care se roagă. Căruțele care duc morții vin de trei ori pe zi prin străzi. Oamenii se autoflagelează, se roagă, promit că vor pleca în pelerinaje. Dar nimic nu ajută. Martin Luther se întoarce acasă, dar în curînd ia din nou drumul spre Erfurt. Legenda spune că pe drum a fost aproape atins de un fulger, așa că ar fi exclamat: „Ajută-mă, Sfîntă Ana! Mă voi face călugăr.“

La 17 iulie, Martin bate la poarta minăstirii augustinilor eremiți, rugînd să fie primit acolo. Mai tîrziu va spune că a făcut acest pas nu pentru a nu fi pierdut, ci pentru a cîștiga viața veșnică. În același timp, Ulrich von Hutten, fiu de cavaler, părăsește minăstirea, studiînd la Köln și la Erfurt. Este unul dintre cei mai importanți umaniști ai Germaniei. Dar Luther și von Hutten nu știu încă nimic unul despre altul.

Pentru a putea înțelege ce a însemnat intrarea lui Martin Luther în „Mînăstirea neagră“ a augustinilor din Erfurt, vom cita o observație a principelui Saxoniei în legătură cu starea de lucruri din Leipzigul acelor vremi: „La Leipzig avem trei lucruri cu totul deosebite, adică trei mînăstiri, cărora nu le poți găsi perechea. Prima, cea a Ordinului predicatorilor, vinde tot anul grîu, fără să aibă vreun ogor. Cel de-al doilea ordin, cel al călugărilor cerșetori, face construcții imense, dar n-are venituri. Cel de-al treilea, cel al augustinilor, poartă sutane albe și face o mulțime de copii, măcar că [acei călugări] n-au neveste.“

Se pare că această observație caustică este cea mai potrivită pentru a caracteriza viața monahală a acelor vremuri. Regulile nu mai sînt respectate, întreaga activitate a mînăstirilor se concentrează spre dominația întregii vieți sociale a mirenilor, ospetele se țin lanț și nimeni nu se mai miră dacă măicuțele au unul sau doi copii. Se încearcă tot felul de soluții, dar cei care conduc mînăstirile n-au nici un fel de interes de a schimba acest mod de viață.

Doar foarte puține mînăstiri mai funcționează conform scopului pentru care au fost create, una dintre ele fiind tocmai „Mînăstirea neagră“ a augustinilor din Erfurt. Ea a fost întemeiată în anul 1473, fiind una dintre cele peste o sută de mînăstiri pe care augustinii le au în Germania. Mînăstirea se bucură de un renume extraordinar în oraș și în Germania, tocmai datorită vieții ascetice a călugărilor. Trebuie să credem că Luther a ales-o tocmai pentru că voia din tot sufletul să cîștige îndurarea Domnului.

Luther se supune cu sufletul deschis perioadei de probă, căci unul dintre cele mai răspîndite principii ale ordinului spune: „Misiunea călugărului este de a plînge, a tăcea și a aștepta în singurătate.“ Pe urmă, cu tot ceremonialul obișnuit, este primit ca novice în Ordin. Viața de călugăr este foarte grea. Există interdicția de a vorbi, sînt doar două mese frugale pe zi, cea de a doua lipsind în zilele de post — or acestea sînt o treime din zilele anului — călugării umblă cu ochii plecați și-și țin mîinile vîrîte în mînele sutanei. Se trezesc la ora trei pentru prima slujbă, slujbele ținîndu-se de șase ori pe zi, n-au nici un fel de confort, iar în locurile stabilite se aruncă la pămînt, întinși în formă de cruce, pentru a se ruga. Într-o astfel de atitudine, fiind întins peste mormîntul lui Johannes Zachariae, cel care-l învinsese pe

Jan Hus și făcuse ca acesta să fie condamnat la moarte, află Luther de la supraveghetorul novicilor, Johann von Grefenstein, un om de o rară cultură, că nu s-au putut aduce contraargumente tezelor lui Hus. Îi încolțește și lui în minte gândul că, poate, Hus va fi avut dreptate și că a fost degeaba ars pe rug ca eretic. Precum și că o reformă a Bisericii Catolice este necesară, chiar dacă atâtea concilii socotesc că papa are întotdeauna dreptate, ba chiar că se află deasupra acestor concilii.

În ciuda unei vieți supuse unor privațiuni greu de înțeles, Luther are mereu impresia că nu va putea da ochii cu Dumnezeu. Iar studiul teologiei, pe care îl începe curînd, nu face decît să adîncească frica inițială. Nu găsește niciunde un răspuns care să-l satisfacă. Dar în curînd Martin devine călugăr, schimbîndu-și îmbrăcămîntea de novice, însă fără să poată scăpa de spaime și îndoieli. Depune jurămîntul de ascultare, sărăcie și curățenie. I se dă ordinul de a deveni preot, căruia i se supune cu rîvnă, așa că în curînd va celebra prima sa slujbă. Numai că în popor tocmai această slujbă se bucură de tot mai puțină trecere.

În Evul Mediu, Biserica era singura instituție cu putere aproape absolută în viața omului de rînd. Căci în ea se afla în viața lui de la botez pînă la moarte, dar și dincolo de aceasta. Și poate că niciunde n-a existat mai multă obediență față de Roma ca în Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană. Oricîte sacrificii materiale i s-ar fi adus acestei forțe, ele tot n-ar fi fost destule. De aceea nu este de mirare că pe acea vreme se putea obține orice pentru bani. Erau episcopi care nu erau în stare să citească o slujbă, necum s-o țină. Dar trebuie făcută o diferență între cleric și cleric. Căci între aceștia se aflau și foarte mulți care se identificau cu cel sărac, ba se coborau la a face ceea ce nu era de demnitatea unui cleric, de pildă de a servi băutura prin cîrciumi. Tocmai de aceea se vor găsi destui clerici care să fie în fruntea mișcărilor țărănești de mai tîrziu. Nu este de mirare, așadar, că în acel complicat sistem feudal, atît de nedrept și de depășit, prima lovitură trebuia dată bisericii. Căci prin aceasta se dărîma cel mai important pilon de susținere al acestui sistem, dezbrăcîndu-l de caracterul așa-zis sfînt pe care-l avea. Toate păturile sociale, de la țaran

pînă la marele nobil, din varii motive, sînt împotriva Romei și a hegemoniei ei religioase, dar mai ales materiale.

Numai că Luther, intrînd în mînăstire, era hotărît să întoarcă spatele unor asemenea aspecte. Impresiile sale despre Wittenberg, orașul prin care a devenit celebru, sînt proaste la început. Totuși, după multe certuri între ramurile familiei domnitoare, Wittenberg are o universitate, prin care principele elector Frederic cel Înțelept își creează baza a ceea ce dorea: formarea unor funcționari, juriști, teologi, medici, profesori etc., care să-i fie de folos în planurile pe care le avea. Nimic din ceea ce făcea sau gîndea Frederic nu putea să fie o treaptă premergătoare a ceea ce se va întîmpla pe teritoriul stăpînit de el: lupta împotriva Bisericii Romano-Catolice.

Desigur, situația politică din Germania în acea vreme era foarte complicată, mai ales că principii electori cîștigaseră un ascendent pe care nu-l avuseseră înainte. Era firesc, așadar, ca între principele elector Frederic și principele Georg al Saxoniei, cu reședința la Leipzig, să apară fricțiuni. Mai ales că Frederic dorea ca Universitatea din Wittenberg să fie cea mai de seamă, nu cea din Leipzig. De aceea încuraja tot ceea ce era nou, de aceea la curtea sa au lucrat pictori ca Dürer și Cranach, de aceea universitatea din Wittenberg cîștigă tot mai mult în importanță.

În anul 1508, pe cînd Luther se afla în toiul studiilor sale teologice, este transferat la Wittenberg, pentru a preda acolo cursuri de filozofie morală. Luther își va aduce aminte, în anul 1532, de impresia deprimantă pe care i-a făcut-o orașul: „Cei din Wittenberg se află la marginea civilizației; dacă ar mai fi făcut un pas înapoi, s-ar fi aflat în mijlocul barbariei.“ Chilia care i s-a dat lui Luther este cea care se cuvenea unui călugăr. Dar ce diferență între Erfurt și Wittenberg! Aproape ca între cer și pămînt.

Luther merge în fiecare zi la universitate, îndeplinindu-și sarcina pentru care a fost chemat acolo: aceea de ține cursuri de filozofie morală. Cursul de *Lectura in Biblia* este ținut de superiorul său, Johann von Staupitz, dar acesta este atît de ocupat de tot felul de alte treburi, încît Luther nu-l va cunoaște decît mai tîrziu. De patru ori pe săptămînă Luther ține cursuri despre dialectica și filozofia lui Aristotel, mai asistînd în trei seri și la discuțiile dintre studenți. Îi rămîne